

Κωνσταντίνος Μ Ντίνας PhD

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Αιτιολογία της λειτουργίας των αυτιστικών συμπεριφορών

- Οργανική συμπεριφορά
- Αισθητηριακή συμπεριφορά
- Επικοινωνιακή συμπεριφορά (Ενοχλητικά αιτήματα)
 - Συμπεριφορά πρόκλησης προσοχής
 - Συμπεριφορά αποφυγής δραστηριοτήτων

Αξίωμα

- Η παρέμβαση πρέπει να είναι εμφανής στη λειτουργία της συμπεριφοράς.

Αξιολόγηση

- Εκτίμηση της λειτουργίας της συμπεριφοράς
 - Άμεση παρατήρηση (Πρότερο γεγονός- συμπεριφορά συνέπεια)
 - Πλοκή διασποράς
- Έμμεση παρατήρηση
 - Ερωτηματολόγιο κινήτρων
 - Λειτουργική συνέντευξη
- Καταγραφή ενισχυτών

ΠΗΓΕΣ ΑΜΕΣΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

α. Ανάλυση ΠΣΣ (Πρότερο-Συμπεριφορά-Συνέπεια)

- Καταγράφουμε τις παρατηρήσεις συμπεριφοράς στο ακόλουθη μορφή: Το πλαίσιο ή τα γεγονότα που προηγούνται της συμπεριφοράς (Π) την ίδια την συμπεριφορά (Σ) και το αποτέλεσμα ή την συνέπεια της συμπεριφοράς (Σ)
- Όνομα μαθητ
- Ημερομηνία παρατήρησης:
- Παρατηρητής: Χώρος:
- Δραστηριότητα:
- Συμπεριφορά:
-
- Π-Προηγείται
- (Περιγραφή της δραστηριότητας και των γεγονότων που προηγούνται της συμπεριφοράς)
- Σ-Συμπεριφορά
- (Ακριβής περιγραφή του τι έκανε ή είπε ο μαθητής)
- Σ-Συνέπεια
- (Περιγραφή των γεγονότων που έπονται ή των αποτελεσμάτων της συμπεριφοράς)

ΠΗΓΕΣ ΑΜΕΣΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

- **B. ΠΛΟΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ**

Καταγραφή εβδομάδος

- Παρατηρούμε τι κάνει ο μαθητής κάθε 5 λεπτά (αν αυτό το βρίσκουμε κουραστικό μπορούμε να παρακολουθούμε ή να εργαζόμαστε με ένα άλλο μαθητή και να στρέφουμε την προσοχή μας κάθε πέντε λεπτά) και καταγράφουμε χρησιμοποιώντας για παράδειγμα τους εξής κώδικες.
 - Μαυρισμένο τετράγωνο Η συμπεριφορά δεν έλαβε χώρα
 - **Άδειο τετράγωνο** **Η συμπεριφορά έλαβε χώρα**
 - Δ/Γ (Δεν γνωρίζω) Δεν παρατηρήθηκε η συμπεριφορά
- Καταγράφουμε τα συνολικά αποτελέσματα της παρατήρησής μας στον ακόλουθο πίνακα. Έτσι μπορεί να προσδιοριστεί η κοινή συνισταμένη όλων των συμπεριφορών πρόβλημα.

II. ΠΗΓΕΣ ΕΜΜΕΣΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

Η έμμεση παρατήρηση βασίζεται στην χρήση ερωτηματολογίου και σε συνεντεύξεις με τα εμπλεκόμενα μέλη. Στην ουσία εξετάζουμε πως βλέπουν οι άλλοι το πρόβλημα.

Ερωτηματολόγιο κινήτρων **Άσκηση**

II. ΠΗΓΕΣ ΕΜΜΕΣΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

B. Λειτουργικές συνεντεύξεις

Οδηγίες Συνέντευξης

Των Bailey J.S. & Pyle D. A.M. (1989).

1. Καθοριστικά Συμβάντα (Πότε συμβαίνει και πότε δεν συμβαίνει η συμπεριφορά).
2. Φυσιολογικές Μεταβλητές (Θα μπορούσε η συμπεριφορά να οφείλεται σε κακή διάθεση, στέρηση (π.χ. δίψα, πείνα, αϋπνία);).
3. Λειτουργική Μεταβλητή (Μήπως το άτομο προσπαθεί να κερδίσει την προσοχή ή να αποφύγει καταστάσεις).
4. Άλλο (Τι την ενισχύει; Μήπως η συμπεριφορά προκαλεί σοβαρό τραυματισμό ή επηρεάζει το μάθημα;).

Των O'Neill, R.E. Horner, R., Albin, R. W., Storey, K., & Sprague, R.L. (1990).

1. Περιέγραψε την συμπεριφορά
2. Προσδιόρισε πιθανά οικολογικά συμβάντα που μπορεί να την επηρεάζουν
3. Προσδιόρισε γεγονότα και καταστάσεις που κάνουν ορατή την εμφάνιση της συμπεριφοράς
4. Εξακρίβωσε την λειτουργία της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Ποιες συνέπειες διατηρούν την συμπεριφορά;
5. Προσδιόρισε την δύναμη των ανεπιθύμητων συμπεριφορών. Δηλαδή το κατά πόσο οδηγούν στην επίτευξη των στόχων του μαθητή.
6. Προσδιόρισε τους τρόπους επικοινωνίας που χρησιμοποιεί το πρόσωπο.
7. Ποια συμβάντα, πράξεις, αντικείμενα προσλαμβάνονται ως θετικά από το άτομο;
8. Ποιες εναλλακτικές λειτουργικές συμπεριφορές υπάρχουν στο ρεπερτόριό του;
9. Περιέγραψε το ιστορικό της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς και τα προγράμματα παρέμβασης που επιχειρήθηκαν στο παρελθόν.

II. ΠΗΓΕΣ ΕΜΜΕΣΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

- Παράδειγμα περιεχομένου λειτουργικής συνέντευξης με όσους εμπλέκονται στο περιβάλλον του μαθητή
- Σε ποιους χώρους και κάτω από ποιες συνθήκες παρατηρείτε την συμπεριφορά;
- Υπάρχουν κάποιοι χώροι, καταστάσεις όπου δεν συμβαίνει η συμπεριφορά;
- Ποιος είναι παρών όταν εμφανίζεται η συμπεριφορά;
- Τι δραστηριότητες ή αλληλεπιδράσεις λαμβάνουν μέρος πριν την εκδήλωση της συμπεριφοράς;
- Συνήθως τι δραστηριότητες ή αλληλεπιδράσεις λαμβάνουν χώρα αμέσως μετά την εκδήλωση της συμπεριφοράς;
- Υπάρχουν άλλες συμπεριφορές που συμβαίνουν μαζί με την συμπεριφορά πρόβλημα;
- Για ποιους λόγους νομίζετε ότι συμπεριφέρεται έτσι;
- Ποιος κατά την γνώμη σας είναι ο θεμιτός και αποδεκτός τρόπος για να πετύχει ο μαθητής το ίδιο αποτέλεσμα;

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Πηγή 1 Αποτελέσματα Άμεσης Παρατήρησης ΠΣΣ
- Πηγή 2 Αποτελέσματα Συνέντευξης, Εκτίμησης Κινήτρων
- Πηγή 3 Αποτελέσματα Πλοκής Διασποράς

Ερμηνεία Αποτελεσμάτων

- Θεμελιωτικά γεγονότα και διαδικασίες
- Συνέπειες που διατηρούν την συμπεριφορά
- Λειτουργία (ες) της συμπεριφοράς

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Η ομάδα πρέπει να αναπτύξει ένα προφίλ των χαρακτηριστικών, των δυνατοτήτων και των αναγκών του μαθητή βασισμένη σε εισηγήσεις από όλα τα μέλη της. (Ενεργός εμπλοκή όλων όσων έχουν ρόλο στην ποιότητα ζωής του μαθητή).

Προφίλ δυνατοτήτων και αναγκών

- Ποιος είναι _____;
- Ποιες είναι οι δυνατότητές του
- _____
- Ποιες είναι οι ανάγκες και τα προβλήματα _____;

ΜΕΣΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

- ΘΕΤΙΚΗ -ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ

Προβλήματα-ηθικά ζητήματα

- Ενίσχυση και δωροδοκία
- Ενίσχυση και κορεσμός
- Τιμωρία και αξιοπρέπεια του προσώπου
- Κοινωνική και εκπαιδευτική εγκυρότητα της τιμωρίας

Έλεγχος κρίσεων χωρίς τιμωρία

- Αλλαγή ερεθίσματος
 - Ενεργός τοίχος
 - Χιούμορ

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

- ΈΛΕΓΧΟΣ ΠΡΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
- ΑΛΛΑΓΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ
- ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ (π.χ. διαταραχή ύπνου, κόπωση) και έλεγχος πρότερων γεγονότων

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

- ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ;
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ (ΜΠΑΝΑΝΑ)
- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ
- ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ
- ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ (ΧΡΗΣΗ ΗΛΙΚΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΛΗΛΩΝ ΕΝΙΣΧΥΤΩΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΥΠΟΤΙΜΟΥΝ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ)

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

- Αισθητηριακή συμπεριφορά
 - Αισθητηριακή εξάλειψη (το καλτσόν)
 - Ανακατεύθυνση αντίδρασης (response blocking and redirection)
 - Εναλλακτικές πηγές αισθητηριακής ενίσχυσης (παιχνίδια)
 - Εμπλουτισμός περιβάλλοντος

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Επικοινωνιακή λειτουργία

- Πρόκληση προσοχής

Διαφορική ενίσχυση άλλης συμπεριφοράς

Διαφορική ενίσχυση χαμηλής συχνότητας συμπεριφοράς

Κοινωνική απόσβεση

Time-out από θετική ενίσχυση

Εκπαίδευση στη λειτουργική επικοινωνία

Time-out ΑΠΟ ΘΕΤΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ

Οδηγίες εφαρμογής

- Προειδοποιητικό σήμα που δείχνει ότι επίκειται η εφαρμογή του
- Σύντομη προφορική υπενθύμιση γιατί ο μαθητής δέχεται timeout εάν δεν έχει αλλάξει η συμπεριφορά του όταν του δίνεται το σήμα.
- Έγκριση από τους γονείς
- Διάρκεια και κανόνες
- Εναλλακτικές στρατηγικές όταν δεν είναι αποτελεσματικό
- ΔΙΑΚΟΠΤΟΥΜΕ ΤΟ TIME-OUT
- Όταν έχει ολοκληρωθεί η χρονική διάρκεια ανεξάρτητα από την εκδήλωση της κατάλληλης συμπεριφοράς
- Όταν έχει εμφανιστεί η κατάλληλη συμπεριφορά ενώ δεν τελείωσε η χρονική περίοδος του time-out

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΣΒΕΣΗ

<http://www.youtube.com/watch?v=1IxVt8kQGV>
M

Διακοπή προσφοράς θετικής ενίσχυσης (Harris & Ersner-Hershfield, 1978).

Παρενέργεια: Έκρηξη συμπεριφοράς

ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ

<http://www.youtube.com/watch?v=Tt7mrvIm>

UI

Διαφορική ενίσχυση

- Ο όρος διαφορική ενίσχυση αναφέρεται στον συνδυασμό της αύξησης ενίσχυσης για την εναλλακτική συμπεριφορά και της μείωσης ενίσχυσης για την συμπεριφορά πρόκληση (Emerson & Kiernan, 1997).
- Είναι η ευρύτερα χρησιμοποιημένη εναλλακτική στην τιμωρία (Mulick κ.α., 1976).

Διαφορική ενίσχυση

- Ασύμβατης συμπεριφοράς
- Οποιασδήποτε άλλης συμπεριφοράς
- Χαμηλής συχνότητας (Μπράβο Γιάννη χθές έσπασες 3 κιλά καρύδια ενώ σήμερα 2. Μπράβο πάρε μια σοκολάτα)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Εκπαίδευση στη λειτουργική επικοινωνία

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Επικοινωνιακή λειτουργία αποφυγής
δραστηριοτήτων

Εξάλειψη αποφυγής (επιμένω!)

Μείωση ενοχλητικότητας της δραστηριότητας

Προσφορά επιλογών (η μαμά και η αγορά
μπουφάν).

Διαφορική ενίσχυση

Εκπαίδευση στη λειτουργική επικοινωνία

Υπερδιόρθωση

- Αποκαταστατική
- Θετική πράξη (η πασπαρτού στρατηγική εμφανής σε όλες τις λειτουργίες).

Η αλλαγή είναι δυναμική και όχι στατική

- Ο Γιάννης με το Prader Willi
- Ο Jack και το πρωϊνό.

Συμπέρασμα

Η συμπεριφορά πρόβλημα είναι μια πρόκληση για όλους μας και μια ευκαρία για την ανάπτυξη συνεργατικότητας ώστε να επιτευχθεί η ομοιομορφία της παρέμβασης και η γενίκευση των αποτελεσμάτων στον χώρο και στον χρόνο.

Μελέτη περίπτωσης

Ο Γιώργος είναι 10 χρονών και έχει διαγνωστεί με αυτισμό. Είναι μη λεκτικός και ακολουθεί οδηγίες με νοήματα.

Κάθε πρωί στη διάρκεια του πρωινού αφού πιεί τον χυμό του αρχίζει και χτυπά δυνατά το τραπέζι μέχρις ότου πάρει και δεύτερο ποτήρι χυμό. Αν δεν το πάρει μπορεί να χτυπήσει τον διπλανό του, να τραβήξει τα μαλλιά της δασκάλας και αν δεν του δώσουν σημασία μπορεί να αρχίζει να χτυπά το κεφάλι του δυνατά στον τοίχο.

Κατακλείδα

- Προβλήματα συμπεριφοράς και burn-out
- Παρεμβαίνω μεταξύ δύο κρίσεων
- Σκέφτομαι πάντα θετικά
- Αρνητική σκέψη Ο Γιάννης εκδηλώνει πρόβλημα συμπεριφοράς κάθε μισή ώρα.
- Θετική σκέψη: Έχω διαστήματα μισής ώρας χωρίς πρόβλημα συμπεριφοράς. Επόμενη κίνηση. Να αυξηθούν τα διαστήματα.

Μελέτη περίπτωσης

- Τι πυροδοτεί την συμπεριφορά του;
- Ποιος είναι ο αγαπημένος του ενισχυτής;
- Τι θα μπορούσαμε να κάνουμε για να προλάβουμε τις εκρήξεις συμπεριφοράς;

Μελέτη περίπτωσης

Στο σχολείο συζητήσαμε τα εξής:

- Να του έχουμε ένα ποτήρι χυμό ακόμη (έλεγχος πρότερων γεγονότων). Αυτή η πρόταση όμως απορρίφθηκε γιατί θα χάναμε την ευκαιρία να του διδάξουμε μια κοινωνικά και εκπαιδευτικά έγκυρη ικανότητα να ζητά πράγματα από το περιβάλλον του και να ικανοποιεί τις ανάγκες του (επικοινωνία).

Μελέτη περίπτωσης

Μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία λήψης αποφάσεων αποφασίσαμε **ομόφωνα** να του μάθουμε να σηκώνει το χέρι για να παίρνει τον χυμό (*εκπαίδευση στη λειτουργική επικοινωνία*).

Το έμαθε με τη δασκάλα του στην τάξη με την ταυτόχρονη παροχή υψηλού ρυθμού κοινωνικής ενίσχυσης και την επόμενη μέρα όποιος και να ήταν εφημερία έδινε στον Γιώργο το χυμό αμέσως μόλις σήκωνε το χέρι του. Και στον Γιώργο άρεσε αυτό αφού έπαιρνε τον χυμό άμεσα και άκοπα αλλά και στους συναδέλφους αφού η συμπεριφορά του τους εξαντλούσε συναισθηματικά. Μετά από λίγο καιρό νομίζαμε ότι η συμπεριφορά πρόβλημα εξαλείφθηκε και σταματήσαμε να δίνουμε τόση σημασία. Έτσι μια μέρα μετά από τρεις αποτυχημένες προσπάθειες ο Γιώργος γύρισε στα παλιά.

Τις πταίει; Παρακαλώ απαντήστε

Μελέτη περίπτωσης

Η αλλαγή της συμπεριφοράς είναι δυναμική και όχι στατική διεργασία .

Είναι μια πρόκληση για όλους μας γονείς και εργαζομένους

Η παρέμβαση πρέπει να είναι ομοιόμορφη ώστε τα αποτελέσματά της να γενικεύονται και να διατηρούνται στον χρόνο.

Παράλληλα θα έπρεπε να είχαμε εφαρμόσει ένα πρόγραμμα ανάπτυξης αυτοεξυπηρέτησης και να χρησιμοποιήσουμε τον χυμό για να διδάξουμε και άλλα αιτήματα ώστε να αναπτυχθεί η εκφραστική λεκτική συμπεριφορά.

Αφού του αρέσει τόσο ο χυμός θα μπορούσαμε να του διδάξουμε να αναγνωρίζει άλλα είδη χυμών, φρούτα, αγωγή υγείας, ικανότητες αγοράς, μαθηματικά κ.ο.κ.

Ασκήσεις

Μελέτες περίπτωσης

Ο Κώστας, ένας μαθητής χωρίς λεκτική επικοινωνία μόλις τώρα αρχίζει με τη βοήθεια μου να ιχνογραφεί πάνω στο ήδη γραμμένο όνομά του με ένα μολύβι. Συνήθως, στο μέσο της προσπάθειας σταματά και πετά μακριά το μολύβι. Του ζητώ να δοκιμάσει πάλι. Ο Κώστας αρνείται. Πετά το χαρτί. Αν επιμείνω να συνεχίσει τη δραστηριότητα αρχίζει να δαγκώνει το χέρι του. Τότε υποχωρώ και τον αφήνω να κάνει την αγαπημένη του δραστηριότητα (παζλ). Τότε ο Κώστας ηρεμεί.

Ερώτηση Τι επιδιώκει ο Κώστας με τη συμπεριφορά του;

Να αντλήσει ενίσχυση από τις αισθήσεις του

Να αποφύγει μια δραστηριότητα που θεωρεί δυσάρεστη

Ερώτηση Ποια από τις δύο στρατηγικές ΔΕΝ έχει σχέση με την λειτουργία της συμπεριφοράς του Κώστα;

Αισθητηριακή εξάλειψη

Εξάλειψη αποφυγής

Που θα έπρεπε να δώσει έμφαση το ατομικό πρόγραμμα σπουδών;

Ασκήσεις

Η Μαρία έχει περιορισμένη ικανότητα επικοινωνίας. Συνήθως όταν θέλει κάτι από τη δασκάλα της πηγαίνει και την τραβάει από το μανίκι. Αν η δασκάλα απαντήσει αμέσως, τότε δεν εμφανίζεται κανένα πρόβλημα συμπεριφοράς. Αν όμως ασχολείται με ένα άλλο παιδί τότε η Μαρία αρχίζει να κραυγάζει, να πετά τα πράγματά της στο πάτωμα. Τελικά, η δασκάλα πηγαίνει να της μιλήσει και αυτή ηρεμεί. Μια φορά επιτέθηκε σε ένα συμμαθητή της ενώ μια άλλη άρχισε να χαστουκίζει το πρόσωπό της.

Ερώτηση Τι επιδιώκει με αυτή τη συμπεριφορά η Μαρία;

- Την προσοχή της δασκάλας
- Να αντλήσει ενίσχυση από τις αισθήσεις της
- Να αποφύγει μια δυσάρεστη δραστηριότητα

Ερώτηση Ποια από τις ακόλουθες στρατηγικές **ΔΕΝ** θα είχε αποτέλεσμα αφού δεν έχει σχέση με τη λειτουργία της συμπεριφοράς της Μαρίας ;

- Εκπαίδευση στη Λειτουργική Επικοινωνία
- Κοινωνική Εξάλειψη
- Αισθητηριακή Εξάλειψη

Που θα έπρεπε να δώσει έμφαση το ατομικό πρόγραμμα σπουδών;

Ασκήσεις

Ο Νίκος τα περισσότερα πρωινά είτε είναι μόνος του είτε μπροστά σε άλλους καταγίνεται με στερεοτυπική δραστηριότητα, κουνώντας ρυθμικά το κεφάλι του μπροστά πίσω. Όταν ασχολείται με αυτή την συμπεριφορά μας δίνει την εντύπωση ότι δεν δίνει σημασία για το τι συμβαίνει γύρω του.

Ερώτηση Τι επιδιώκει με τη συμπεριφορά του ο Νίκος;

- Την προσοχή των άλλων
- Να αντλήσει αισθητηριακή ενίσχυση
- Να αποφύγει μια δραστηριότητα που θεωρεί δυσάρεστη

Ερώτηση Ποια από τις ακόλουθες στρατηγικές ΔΕΝ θα είχε κανένα αποτέλεσμα στη συγκεκριμένη λειτουργία της συμπεριφοράς;

- Προσφορά εναλλακτικής πηγής ερεθισμάτων (π.χ. τραμπολίνο)
- Εκπαίδευση στη Λειτουργική Επικοινωνία
- Αισθητηριακή Εξάλειψη

Που θα έπρεπε να δώσει έμφαση το ατομικό πρόγραμμα σπουδών;

Πηγές

- Κ. Μ. Ντίνας (2007). *Προοπτικές Παρέμβασης στην Αυτοτραυματική Συμπεριφορά Ατόμων με Αναπτυξιακές Διαταραχές. Από την Τροποποίηση της Συμπεριφοράς στην Θετική Συμπεριφοριολογική Στήριξη*. Αθήνα: Ταξιδευτής. Προλογίζει ο E.G. Carr Leading Professor New York University at Stony Brookes. K.M.
- Ντίνας, Κ. Μ. (2008). Διεπιστημονική προσέγγιση και συμμετοχική έρευνα δράσης. Από το ειδικοκεντρικό στο καταναλωτικοκεντρικό μοντέλο δράσης. Στο Ε. Τζελέπη (επιμ.) *Θέματα Διαχείρισης Προβλημάτων Σχολικής Τάξης*, σελ. 251-261.
- Κ. Μ. Ντίνας (2014). *Θετική Συμπεριφοριολογική Στήριξη στην Πράξη. (Οδηγός εφαρμογής συμπεριφοροαναλυτικής παρέμβασης για την κατάκτηση ικανοτήτων ανεξάρτητης διαβίωσης)*. Ebook:ikid.gr